

ALEXANDER SERGEJEVIČ PUŠKIN

PIKOVÁ DÁMA

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

[...] Seděla se zkříženýma nahýma rukama, s hlavou ozdobenou ještě květy a sklopenou na obnažená ňadra... Náhle se dveře otevřely a vstoupil Heřman. Zachvěla se...

„Kde jste byl?“ zeptala se polekaným šeptem.

„V ložnici staré hraběnky,“ odpověděl Heřman, „jdu teď od ní. Hraběnka umřela.“

„Panebože...! Co to povídáte...?“

„A zdá se,“ pokračoval Heřman, „že příčinou její smrti jsem já.“

Lizaveta Ivanovna se na něho podívala a slova Tomského se jí ozvala v duši: *Ten člověk má na svědomí aspoň tři zločiny!* Heřman usedl vedle ní na okno a všechno jí vypravoval.

Lizaveta Ivanovna ho vyslechla s hrůzou. Tak tedy ty vášnivé dopisy, ty ohnivé tužby, to smělé, úporné pronásledování, to vše tedy nebyla láska! Peníze – hle po čem žíznila jeho duše! Ona nemohla ukojit jeho tužby a udělat ho šťastným! Ubohá schovanka nebyla ničím jiným než slepou pomocnicí lupiče, vraha její staré dobrodějky...! Hořce zaplakala, kajíc se pozdě a mučivě.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je z druhé poloviny novely, krátce poté, co hraběnka skonala.

- novela je rozdělena do šesti kapitol

Tomský ve společnosti karetních hráčů vypráví příběh své babičky Anny Fedotovny. Ta jednou prohrála mnoho peněz, její manžel odmítl dluh splatit, a tak požádala o pomoc hraběte Saint-Germaina. Ten jí vyzradil jakési tajemství, díky němuž příští den uhádla tři karty za sebou a zbavila se dluhu. Babička toto tajemství nikdy neprozradila ani jednomu ze svých čtyř synů, jen jedinkrát se uvolila a pomohla jistému muži.

Týden na to Tomsky navštívil svou babičku a její schovanku Lizavetu Ivanovnu. Lizaveta celá hořela, protože už několik dní stával pod jejími okny jistý důstojník, který se na ni jen díval. Byl to Němec Heřman, který vyslechl Tomského vyprávění o babiččiných schopnostech. Heřman nikdy karty nehrál, ale kdyby znal kouzlo, zariskoval by a do smrti žil z vyhraných peněz.

Heřman dal dívce dopis a začali si vyměňovat psaníčka. Tak se brzy dověděl, jak se dostat do dívčina pokoje a kde je stařenčin kabinet. Když byly obě ženy mimo dům, dostal se Heřman nahoru a ukryl se v pokoji staré dámy. Počkal, až ji komorné odstrojí, a potom pronesl svou prosbu. Žena však neodpovídala, a tak jí pohrozil nenabitou pistolí. Hraběnka se skácela mrtvá na zem.

Lizavetě se v pokoji ulevilo, že tu Heřman není. Brzy ale přišel a všechno jí vyprávěl. Dívka byla zklamaná, že se všechno odehrálo kvůli penězům, a pustila Heřmana zadním schodištěm pryč. Za pár dní se konal pohřeb, kam Heřman přišel, protože trpěl výčitkami svědomí. Celý den pil víc než obvykle a v noci měl živý sen – stařena za ním přišla, prozradila mu tři karty (trojku, sedmu a eso), určila podmínky (už víc nebude hrát a ožení se s Lizavetou) a zase zmizela.

Heřmanova mysl byla plná výhry, představoval si bohatství a šťastnou budoucnost. Na první kartu vyhrál 47 tisíc, na druhou 94. Třetí den vsadil všechno, ale vytáhl pikovou dámu, která jako by na něj zamrkala. Heřman se zbláznil, dokola mumlá „Trojka, sedma, eso! Trojka, sedma, dáma!“ a je zavřený v nemocnici. Lizaveta se šťastně vdala.

- **téma a motiv**

téma: hraběnčina smrt
motivy: hlava, květy, hraběnka, smrt

- **časoprostor**

prostor: blíže neurčené ruské město
čas: autorova současnost, 1. polovina 19. století

- **kompoziční výstavba**

Děj se odvíjí chronologicky.
Novela je rozdělena do šesti kapitol.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, novela

- **vypravěč**

Vševědoucí vypravěč v er-formě.

- **postava**

Lizaveta Ivanovna – mladá, naivní, nemá zkušenosti s muži, zamilovaná do Heřmana, poctivě slouží staré Anně Fedotovně

Heřman – Němec, nikdy nesázel, poctivě šetřil, nechal se zlákat snadnou výhrou a uvěřil kouzlu, hamižný

Tomský – hráč karet, vnuk Anny Fedotovny, společenský, má rád zábavu a ženy, dobírá si Lizavetu
hraběnka Anna Fedotovna – stará paní, špatně slyší, má stařecké vrtochy a neustále si něco vymýšlí, zná kouzlo tří výherních karet

- **vyprávěcí způsoby**

pásmo vypravěče v er-formě
přímá řeč: Lizaveta Ivanovna, Heřman

- **typy promluv**

dialog Lizavety Ivanovny a Heřmana

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

výčet *ty vášnivé dopisy, ty ohnivé tužby, to smělé, úporné pronásledování, to vše*
přechodník *kajíc se*

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

nedořečenost *na obnažená ňadra...; Zachvěla se...; Panebože...!; Co to povídáte...?*
epiteton *polekaným šeptem*
metafora *slova Tomského se jí ozvala v duši; slepou pomocnicí*
personifikace *jeho duše žíznila*

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

- 1. polovina 19. století

Alexander Sergejevič Puškin (1799–1837)

- pocházel ze starého šlechtického rodu
- studoval lyceum pro šlechtice, kde vynikal svým literárním talentem
- po ukončení studia pracoval na ministerstvu zahraničí v Petrohradě
- začal se politicky angažovat (sympatizoval s děkabristy)
- byl členem literárního spolku Zelená lampa a Arzamas
- roku 1820 odešel do vyhnanství do jižního Ruska a v r. 1823 do Oděsy
- roku 1825 je mu povolen volný pohyb
- odešel do Moskvy, kde založil časopis *Moskovskij Věstník*
- roku 1831 se odstěhoval do Petrohradu, kde se oženil s Natalií Nikolajevnou Gončarovovou
- téhož roku se stal úředníkem ministerstva zahraničí
- r. 1837 se v souboji utkal s milencem své ženy (francouzským diplomatem), byl střelen do břicha
- zemřel o dva dny později
- o jeho rodinu se doživotní penzí postaral car

Kavkazský zajatec – 1821; poema, jejímž hlavním hrdinou je mladý kozácký důstojník, který je na Kavkaze zraněn a přivlečen do čerkeské vesnice. Zde se do něj zamiluje jedna z dívek, on však její lásku odmítá. Dívka ho přesto vysvobodí a pak spáchá sebevraždu. Mladík se dostane šťastně do ruského tábora, ale v jeho srdci zůstává trpká bolest ze ztracené lásky.

Povídky nebožtíka Ivana Petroviče Bělkina – 1830; soubor pěti povídek

Evžen Oněgin – 1823–1833, román ve verších, šlechtic Oněgin opouští město a odjíždí na zděděné venkovské sídlo. Zde se spřátelí s básníkem Lenským a jeho snoubenkou Olgou. Olžina sestra Taťána se do Oněgina zamiluje a svoje city mu vyjeví v dopise. Oněgin na dopis neodpoví, je k Taťáně chladný a na truc tancuje celý večer s Olgou. To rozruší Lenského, vyzve Oněgina na souboj, ale sám v něm umírá. Oněgin se vrací do města a Taťána se provdá. Po deseti letech se setkávají v Moskvě a role se obrací. Oněgin po Taťáně touží, ona ho však odmítá.

Boris Godunov – 1835

Kapitánská dcera – 1836; novela

- **literární / obecně kulturní kontext**

charakteristika literárního směru

Romantismus

- od slova román = dobrodružný jako v románě
- vznikl v Anglii na počátku 19. stol., rozšířil se do celé Evropy
- někde přetrval celou polovinu 19. stol.
- navazuje na tendence preromantismu
- není jen umělecký styl, ale životní pocit, postoj člověka
- nový způsob pohledu na svět – silně subjektivní a individualistický
- požaduje se tvůrčí svoboda, nezávislost, touha po harmonii s přírodou
- inspirace – gotika pro svou tajuplnost

Rusko

Michael Jurjevič Lermontov (1814–1841)

- básník, prozaik, dramatik
- jeho dílem vrcholí ruský revoluční romantismus

- zemřel ve 27 letech v souboji (jako pravý romantik) na Kavkaze ve vyhnanství
Démon – poema

Francie

Victor Hugo (1802–1885)

- nejslavnější osobnost francouzského romantismu
- 20 let byl ve vyhnanství na malém ostrově u Normandie
- napsal zde básnickou epiku *Legenda věků* (trojdílný básnický cyklus, zobrazuje vývoj lidstva, filozofický podtext)
- *Chrám Matky boží v Paříži, Bídníci*

Stendhal (1783–1842)

Červený a černý, Kartouza parmská

Lucien Leuwen – román vydaný posmrtně, je nedokončený, původní název *Červený a bílý*

Alfred de Musset (1810–1857)

Zpověď dítěte svého věku – intimní autobiografický román, vylíčil svůj vztah k George Sandové

Anglie

Jane Austenová (1775–1817)

- představitelka tzv. rodinného románu (domestic novel)
 - ve svých dílech obvykle zachycovala život venkovských vyšších vrstev
- Pýcha a předsudek, Emma, Northangerské panství*

George Gordon Byron (1788–1824)

- hlavní představitel anglického romantismu
- básnické povídky: *Džaur, Korzár, Lara* – hlavním hrdinou je člověk revoltující proti současnému světu
Childe Haroldova pouť – moderní epos, autobiografické rysy

Percy Bysshe Shelley (1792–1822)

- zemřel utonutím, plavil se na lodi Ariel
 - jeho manželka, Mary Shelleyová, je autorkou Frankensteinina
- Odpoutaný Prométheus* – dramatická báseň, utopie, vyjadřuje téma osvobození lidské myšlenky

Walter Scott (1771–1832)

- považován za zakladatele historické povídky a historického románu
- Waverly* – román o povstání v Irsku
nejslavnější romány: *Rob Roy, Ivanhoe, Kenilworth, Pirát*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Piková dáma – název karty, kterou Heřman odkryl místo esa a prohrál veškeré peníze. Tvář na kartě byla velmi podobná tváři stařeny, která se mu takto pomstila.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Hlavní téma novely – lidská hamižnost a touha získat co nejvíc peněz bez práce – je stále aktuální.

- **pravděpodobný adresát:**

Kniha je určena všem čtenářům, není konkrétně zaměřena.

- **určení smyslu díla:**

Novela poukazuje na zkaženost ruské šlechty, kde hlavní roli hrají peníze a láska jde stranou, což může vést ke zničení života. Člověk by si měl peníze vydělat, ne je získat zadarmo.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Novela vyšla roku 1934 po dopsání *Evžena Oněgina*, když žil Puškin v Petrohradě a pracoval jako úředník.

- **tematicky podobné dílo:**

Karel Poláček – *Hráči*: román s karetní tematikou

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

- podle novely vznikla opera Petra Iljiče Čajkovského a několik filmů

U nás vznikl film *Piková dáma* roku 1974, Heřmana hraje Milan Kňažko.